

РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ У РОБОТІ З ПІДЛІТКАМИ ІЗ СІМЕЙ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ

Лизун І. Ф.

У статті розкрито роль соціально-педагогічного консультування у роботі з підлітками із сімей трудових мігрантів. Охарактеризовано основні завдання, види та форми соціально-педагогічного консультування. Проаналізовано діяльність соціального педагога під час соціально-педагогічного консультування.

Ключові слова: консультування, соціально-педагогічне консультування, підлітки із сімей трудових мігрантів.

В статье раскрыта роль социально-педагогического консультирования в работе с подростками из семей трудовых мигрантов. Охарактеризованы основные задачи, виды и формы социально-педагогического консультирования. Проанализирована деятельность социального педагога во время социально-педагогического консультирования.

Ключевые слова: консультирование, социально-педагогическое консультирование, подростки из семей трудовых мигрантов.

The article elucidates the role of socio-pedagogical counseling in the work with adolescents from families of migrant workers. The main objectives, kinds and forms of socio-pedagogical counseling have been described. The social pedagogue's actions during socio-pedagogical counseling have been analyzed.

Key words: counseling, socio-pedagogical counseling, adolescents from families of migrant workers.

Розвиток соціальної педагогіки на сучасному етапі дозволяє розглядати діяльність соціального педагога як багатопланову і різновекторну, що передбачає використання різноманітних соціально-технологічних за своїм змістом і процесом форм роботи, спрямовані на створення умов для позитивної адаптації, творчого розвитку, самореалізації особистості, яка опинилася у несприятливих умовах соціалізації.

Соціальний педагог – це посередник між особистістю, сім'єю і навколишнім середовищем, який виховує стійкість до життєвих негараздів, допомагає нужденним, учить людей самостійно вирішувати їхні проблеми. Одним із найважливіших видів діяльності соціального педагога є опіка над сім'ями трудових мігрантів, оскільки сім'я – провідний фактор соціалізації та соціальної адаптації особистості, соціальний інститут, в межах якого здійснюється основна частина людської життєдіяльності [1, с. 85].

Питання соціально-педагогічних технологій вивчали: Т. Ф. Алексєєнко, Н. В. Завенко, Л. В. Загрекова, І. Д. Зверєва, А. Й. Капська, Л. П. Краснова, І. А. Липський, М. П. Лукашевич, В. П. Лютий, І. І. Мигович, В. А. Нікітін, М. В. Фірсов, С. Я. Харченко та ін. Проте, зважаючи на проблему нашого дослідження, вважаємо за доречне розглянути технології, які б слугували створенню умов для позитивної соціальної адаптації, творчого розвитку та самореалізації особистості підлітків із сімей трудових мігрантів, що є метою даної статті.

Застосування технологій у роботі соціального педагога дозволяє поетапно реалізовувати структурні компоненти його діяльності. Соціально-педагогічна діяльність починається з постановки мети та завдань, які необхідно вирішити спеціалісту: допомога дитині в соціалізації та адаптації, набуття навичок спілкування та ін. Мета, у свою чергу, визначає зміст діяльності, методи її реалізації та форми організації, які взаємопов'язані між собою. Зміст, методи і форми не можуть існувати незалежно одні від одних, їх взаємозв'язок визначається тим, що зміст впливає на форми і методи, які можуть коректувати зміст соціально-педагогічної діяльності.

Розв'язання будь-якої проблеми дитини, що потребує втручання соціального педагога, починається з діагностики проблеми. Цей етап включає в себе обов'язковий збір, аналіз і систематизацію інформації, на основі яких може бути зроблений певний висновок. Складність діяльності соціального педагога полягає в тому, що дитина не завжди може сформулювати проблему, яка у неї виникає, пояснити, чим вона викликана (конфліктом із однолітками, батьками чи вчителями та ін.), тому завдання соціального педагога в тому, щоб самому виявити всі значущі обставини життя дитини і поставити діагноз.

Наступний етап – пошук шляхів розв'язання цієї проблеми, яке може здійснюватись двома шляхами. Перший – скориставшись вже розробленими технологіями. Завданням соціального педагога є підбір саме тієї технології, яка забезпечить успішне вирішення проблеми. Другий шлях – це складання власної програми, тобто розробка етапів своєї діяльності в конкретному випадку. Відповідно соціальний

педагог повинен бути компетентним щодо індивідуальної програми, яка враховує особливості дитини, характер проблеми та ін.

На думку вітчизняного науковця І. Д. Зверєвої, змістом діяльності соціального педагога є три обов'язкових компоненти:

- 1) супровід дитини в сім'ї;
- 2) робота із соціальним середовищем учня. Знання проблем неформального життя учня значною мірою допомагає керувати процесом виховання і запобігти можливим конфліктам;
- 3) участь у роботі батьківського комітету.

Соціальний педагог у загальноосвітньому навчальному закладі надає учням та їхнім батькам наступні види соціальних послуг:

- допомагає дітям адаптуватися до школи на початковому етапі;
- попереджає та бере участь у розв'язанні конфліктів, які можуть виникнути в учнівському колективі;
- виступає посередником між загальноосвітнім навчальним закладом і сім'єю;
- виступає посередником між батьками та вчительським колективом [5, с. 90–91].

З огляду на вищезазначене вважаємо за доречне констатувати, що соціальний педагог є безпосереднім керуючим процесом медіації у вирішенні проблем підлітків із сімей трудових мігрантів. Даний процес включає у себе технологію соціально-педагогічного консультування, яка є оптимальною для забезпечення усвідомлення важливості набуття ними соціальних навичок, ролей; допомагає оволодіти ефективними прийомами спілкування у проміжному співтоваристві, представленого підлітками і старшими школярами, норми і цінності яких достатньо мінливі.

Перш за все, вважаємо за доречне розкрити суть терміна "консультування", яке виникло в 60-х рр. ХХ ст. у зв'язку зі створенням перших асоціацій професійних консультантів. У різних джерелах поняття консультування трактується як форма надання допомоги, послуг, спільна діяльність консультанта й клієнта задля здійснення бажаних змін у житті останнього. Науковець Н. Нікітіна розглядала наступні **визначення** консультування:

- будь-яка форма надання допомоги щодо змісту і вирішення проблемної задачі, коли консультант сам не відповідає за виконання задачі, але допомагає у її вирішенні;
- надання послуг із виявлення проблеми, розробки рекомендацій щодо її вирішення, за потреби – сприяння у виконанні певних дій;
- практика надання активної допомоги людям, основана на впевненості у тому, що кожна фізично і психічно здорова людина в змозі перебороти майже всі складнощі, що виникають у її житті;
- кваліфікована допомога особам, які зазнають певних труднощів, із метою відновлення й оптимізації їхніх соціальних функцій, умов життєдіяльності [4].

Узагальнюючи вищерозглянуті визначення, зауважимо, що консультування – це вид соціальної роботи, у ході якої спеціаліст із соціальної роботи допомагає клієнту вивчити та зрозуміти суть існуючої проблеми та запропонувати різноманітні варіанти, котрі можуть бути використані для їх вирішення.

Предметом соціально-педагогічного консультування, на думку вченої Н. І. Нікітіної, є:

- вирішення проблем шкільної дезадаптації;
- діагностика й корекція поведінки, що відхиляється від норми;
- організація спеціалізованої допомоги (психологічної, логопедичної, психотерапевтичної, юридичної);
- сприяння при вирішенні сімейних конфліктів, гармонізації дитячо-батьківських, подружніх відносин;
- сприяння в працевлаштуванні, оформленні пільг, субсидій, матеріальної допомоги;
- сприяння в наркологічній допомозі особистості тощо [4, с. 79].

Основними **завданнями соціально-педагогічного консультування**, за С. Архиповою, О. Тютюнник, є:

- 1) сприяння зміні поведінки особистості задля продуктивнішого життя;
- 2) розвиток навичок, які допомагають долати труднощі;
- 3) забезпечення оптимального прийняття життєво важливих рішень;
- 4) розвиток уміння підтримувати міжособистісні стосунки [3, с. 201].

Залежно від завдань, які переслідує об'єкт консультування, виокремлюються такі **види соціально-педагогічного консультування**:

- **рефлексивне** (сумісне з особистістю усвідомлення життєвої ситуації, її аналіз, пошук пріоритетів, можливостей зміни, розвитку);
- **прогностичне** (побудова ідеальної моделі можливого, вірогідного стану конкретної ситуації за збереження чи відсутності яких-небудь тенденцій);
- **технологічне** (пошук оптимальної послідовності дій для вирішення конкретної проблеми);

- **проектне** (пошук і побудова можливого проекту перетворення ситуації, що склалася, її гармонізації, поліпшення) [2, с. 46]. Існує достатньо класифікацій **форм консультативної допомоги**. Н. І. Нікітіна визначає наступні:

- 1) за об'єктом консультування: індивідуальне, групове, сімейне;
- 2) за критерієм віку: консультування дітей, дорослих;
- 3) за критерієм контакту з особистістю: очне, заочне (телефонне, письмове, через друковані науково-популярні видання);
- 4) за змістом запиту особистості: сімейне, інтимно-особистісне, психологічне, юридичне, медичне, ділове, соціально-педагогічне [4, с. 79].

Існують окремі особливості соціально-педагогічного консультування з підлітками із сімей трудових мігрантів, зокрема, невід'ємним елементом є консультативна бесіда, яка містить певні послідовні етапи:

Перший етап – підготовчий. Упродовж нього установлюється графік консультування, за можливості, соціальний педагог збирає інформацію про підлітків, яких консультуватимуть, підбирає методики для додаткового тестування. За результатами аналізу складається первинний план роботи, підбираються найефективніші методи психологічного, педагогічного впливу, стиль спілкування.

Другий етап – основний, являє собою бесіду із кожним підлітком, яка тактовно контролюється і спрямовується соціальним педагогом. Цей етап передбачає реалізацію певних фаз:

- психологічне налаштування на роботу (освіжити у пам'яті всю інформацію про особистість, її проблему, а також план роботи);
- взаємне вітання майбутніх співрозмовників, представлення одне одному (пропонувати присісти клієнтові, освоїтися в кабінеті протягом 1–3 хв.);
- висновок "договору-контракту" (усвідомити первинний запит, вимоги до консультації, прийняти рішення про її проведення чи направлення суб'єкта до іншого консультанта; повідомити про мету, завдання, регламент консультування, етичні принципи роботи);
- фаза "сповіді" (аналізувати отриману інформацію від особистості, формулювати гіпотезу, причини проблем, ставити уточнювальні запитання; створити сприятливу психологічну атмосферу: вербальна підтримка словам клієнта, перифраза, узагальнення, емоційна підтримка);
- фаза активного розпитування суб'єкта (поставити низку цілеспрямованих питань для уточнення діагнозу, перевірки власної гіпотези про причини проблеми; визначити конструктивні шляхи вирішення труднощів, без повідомлення їх особистості);
- спільна інтерпретація проблем (спостерігати за реакцією особистості на пред'явлене розуміння ситуації; проявляти максимальну стриманість, ігноруючи можливі агресивні репліки);
- фаза "розширення цілей" (формулювати нову модель поведінки особистості, розуміння себе і світу; опрацювати найскладніші для суб'єкта моделі поведінки з використанням окремих форм тренінгу, особистісного досвіду консультанта, прикладів літературних, філософських асоціацій; обговорити 2–3 різних способи вирішення проблеми; дати можливість особистості, яку консультують, самостійно обрати той чи інший спосіб поведінки);
- оцінка ефективності консультації (виразити думку про проведену роботу; намітити програму реалізації рекомендацій; попроситися з суб'єктом);
- фаза відпочинку (розслабитися, переключитися на іншу діяльність).

Третій етап – заключний. Після спільної роботи з підлітками соціальний педагог усвідомлює отримані результати, оформлює протокол, за потреби підбирає методи впливу на соціальне оточення в інтересах особистості [3, с. 203–207].

Таким чином, із огляду на вищезазначене можемо стверджувати, що соціально-педагогічне консультування є важливим методом вирішення проблем підлітків із сімей трудових мігрантів, оскільки дає можливість позитивному соціальному розвитку особистості з вирішенням її суб'єктивних проблем; надає соціальну допомогу шляхом цілеспрямованого інформаційного впливу на особистість із метою відновлення та оптимізації соціальних функцій, розробки соціальних норм спілкування.

Література

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. / О. В. Безпалько – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 208 с.
2. Кузнецова Л. П. Основные технологии социальной работы / Л. П. Кузнецова – Владивосток : Изд-во ДВГТУ, 2002. – 92 с.
3. Методи та технології роботи соціального педагога : навч. посіб. / авт.-уклад.: С. П. Архипова, Г. Я. Майборода, О. В. Тютюнник. – К. : Видавничий дім "Слово", 2011. – 496 с.
4. Никитина Н. И. Методика и технология работы социального педагога : учеб. пособ. / Н. И. Никитина, М. Ф. Глухова. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2007. – 399 с.

5. Соціальна педагогіка: теорія і технології : підруч. / за ред. І. Д. Звереві – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 316 с.